

mgr Joanna Maksim

LUDNOŚĆ ŻYDOWSKA W XIX WIEKU W NIESZAWIE

Nieszawa leżąca na pograniczu ziemi dobrzyńskiej i kujawskiej, od wieków była miastem, w którym swoje miejsce na ziemi odnajdywali Niemcy, Rosjanie, Holendrzy, Prusacy, Szkoci. Tutaj także niespełna dwieście lat temu rozpoczęli swoją historię nieszawscy Żydzi.

Pierwsze informacje o pobycie Żydów w Nieszawie sięgają wieku XVI, czasu panowania Jagiellonów. W rejestrze podatkowym z 1564r. zapisano 6 złotych podatek, jaki miasto Nieszawa zapłaciło od mieszkających tu Żydów. Dość trudno dziś wytłumaczyć fakt pobytu ludności żydowskiej w Nieszawie we wspomnianym okresie, a to ze względu na uzyskany w 1559r. przez mieszczan nieszawskich przywilej króla Zygmunta Augusta. Głosił on, że nie wolno Żydom osiedlać się w Nieszawie („*de non tolerandis Judaeis*”). Nie stwierdzono w czasach późniejszych – tj. do XIX wieku - śladów pobytu Żydów w Nieszawie¹.

Po II rozbiórce ziem Rzeczypospolitej Nieszawa znalazła się w granicach Królestwa Pruskiego. Rozpoczął się nowy etap historii miasta od tej pory ściśle związany z władzą obcych państw – początkowo pruskiego, a z czasem rosyjskiego. Okres ten przyniósł również zmiany strukturze ludności Nieszawy.

Z chwilą ustanowienia władzy nad zajętejmi ziemiami polskimi, Prusacy przystąpili do wprowadzania swego prawodawstwa. Odnosiło się to m.in. do problemu żydowskiego, mianowicie na ziemiach zajętych przez Prusy skasowano istniejący w miastach polskich przywilej *de non tolerandis Judaeis*. Tym samym Żydom zezwolono na osiedlanie się w miastach, a nawet dążono do systematycznego zrównania ich wobec prawa i dopuszczenia do obywatelstwa². Tym sposobem rozpoczął się proces osadnictwa ludności żydowskiej w Nieszawie.

Pierwsze wzmianki potwierdzające napływ ludności żydowskiej do Nieszawy pochodzą z 1808r. i podają stan liczbowy Żydów na 68 osoby; znacznie większą liczbę – bo już 135 osób, podaje wykaz ludności żydowskiej miasta Nieszawy z 1823r. Według niego mieszkały tu m.in. rodziny Kohnów, Lanisbergerów, Toruńskich, Łęczyckich, Bydgoskich, Barcińskich, Kowalskich, Forduńskich, Kujawskich, Poznańskich, Podgórskich, Krotoszyńskich, Maydańskich, Ebińskich i innych³.

W roku 1823 wśród Żydów dominowała ludność napływowa, wywodząca się przede wszystkim z Prus (zaboru pruskiego) oraz ze Służewa, Łęczycy, Kowala, Lipna, Brześcia Kuj., Warszawy. Odnotowano również osoby rodzące się już w Nieszawie, jak np. Rychle Kowalska, lat 15, córka Aleksandra (ur. w Inowrocławiu, lat 53) i Mendle (ur. w Inowrocławiu, lat 46) Kowalskich. Dziewczynka ta musiała więc rodzić się w 1808r.⁴

Inna wymieniona w spisie osoba to Karolina Podgórska, lat 19, także urodzona już w Nieszawie. Jej rodzicami byli: Hersz Podgórski (ur. na Pomorzu, rzeźnik, w Nieszawie od 20 lat) i Haje Podgórska (ur. w Brzeziu). Dane tej kobiety mogą świadczyć o jeszcze wcześniejszym pobycie Żydów w Nieszawie, mianowicie już w 1804 roku⁵. Z 1808r. pochodzi adnotacja odnośnie opłat miejskich, w której wyznacza się wysokość podatku „od synagogi i złożenia ciała 6 talarów”⁶. Być może odczytać zapiskę tę należy, jako podsumowującą proces systematycznego, wcześniejszego niż rok 1808 – napływu Żydów do Nieszawy.

W okresie od pierwszego dziesięciolecia XIX wieku aż po rok 1918, liczba ludności żydowskiej w Nieszawie charakteryzowała się pewną rotacją; do roku 1870 odnotowuje się

¹ J. Dumanowski, Czasy nowożytnie (1460-1793), w: Dzieje Nieszawy, t. I – do roku 1945, pod red. R. Czai., (dalej cyt. Dzieje...), Toruń 2004, s.73

² P. Wróbel, Przed odzyskaniem niepodległości – zabór pruski, w: Najnowsze dzieje Żydów w Polsce w zarysie (do 1950 roku), Warszawa 1993, s. 59, 60.

³ T. Dziki, Nieszawa w latach 1793-1918, w: Dzieje..., s.108; Archiwum Państwowe w Toruniu, Oddział we Włocławku (dalej cyt. APW), Akta miasta Nieszawy z lat [1714]1807-1944 (dalej cyt. AmN), sygn.13; sygn. 289.

⁴ APW, AmN. sygn. 13.

⁵ Ibidem.

⁶ Archiwum Główne Akt Dawnych, Komisja Rządowa Spraw Wewnętrznych z lat 1815-1868, sygn. 1375.

zdecydowany przyrost żydowskich mieszkańców miasta. Po 1870r. liczba Żydów spada ; w roku poprzedzającym wybuch I wojny światowej stanowili 12,7 % mieszkańców Nieszawy⁷.

Osadnictwo żydowskie w Nieszawie przebiegało między wyznaczonymi ulicami, co było efektem starań miejscowych Polaków, domagających się przywrócenia zakazu osiedlania się Żydów. Więc chociaż starania te nie przyniosły cofnięcia swobód dla Żydów, wolno im było osiedlać się jedynie na wskazanych ulicach. W ten sposób w Nieszawie powstało niewielkie getto żydowskie, obejmujące ulice: część ul. Szerokiej (obecnie: ul. Mickiewicza) - między ul. Toruńską i Targową (obecnie ulice: Ciechocińska i Kościuszki), część ul. Targowej (obecnie: ul. Kościuszki) - między: ul. Szeroką i Przemysłów (obecnie : ul. Mickiewicza i Sienkiewicza), część ulicy Przemysłów (obecnie ul. Sienkiewicza) - między: ul. Targową i Toruńską (obecnie: ul. Kościuszki i Ciechocińska) oraz ulicę Ogrodową⁸.

Mieszkający tu Żydzi trudnili się głównie handlem, kupiectwem i rzemiosłem. Pierwsi osadnicy żydowscy to m.in. handlarz towarami korzennymi, handlarz suknom, szklarz, rzeźnik, handlarz wełną, kupiec galanteryjny, kolonialny, zbożowy. W 1834r. odnotowano Żydów, którzy przyjęli nowe nazwiska; wśród nich znajdowali się m.in.: cyrulik, blacharz, furman, piekarz, waciarz, krawiec, szewc, dzierżawca wagi miejskiej⁹. Systematycznie powiększając swoją liczebność, Żydzi nieszawscy stawali się ważnym elementem życia gospodarczego miasta. Zakładali kramy, składy, budowali domy rodzinne, w których od frontu lub na parterze znajdowały się sklepy, obsługiwane przez najbliższą rodzinę lub krewnych.

W I poł. XIXw. w Nieszawie praktykowali felczerzy pochodzenia żydowskiego. W roku 1837 – Lejzer (Leon) Zander, w latach 1845 – 1850 – Aron Służewski, obaj po dyplomie warszawskim oraz doktor Maurycy Gębicki (Gembicki?) – lekarz dyplomowany w 1808r. w Erfurcie. Nadmienić należy, że ówczesny burmistrz Nieszawy zmuszony był czynić starania u powiatowych władz rosyjskich o zezwolenie odbywania praktyki lekarskiej przez lekarza starozakonnego, gdyż jak twierdził – innego tu wówczas nie było. Istniał bowiem zakaz osiedlania się lekarzy żydowskich w miejscowościach nadgranicznych, a takim miastem była Nieszawa¹⁰.

Osiedlając się w Nieszawie, sąsiadując z Polakami, Niemcami, Rosjanami, zachowali Żydzi swoją odrębność religijną, obyczajową i kulturową. Wedle tradycji oraz swych narodowych racji, życie społeczności żydowskiej koncentrowało się w zasadzie wyłącznie wokół gminy wyznaniowej. Stanowiła ona ośrodek, wokół którego toczyły się wszystkie codzienne sprawy Żydów – prywatne i publiczne. Oprócz kierowania życiem religijnym, gmina wyznaniowa w dużym stopniu oddziaływała na problemy społeczne, finansowe, oświatowe, a nawet polityczne swoich żydowskich członków. Jeżeli grupa Żydów była tak liczna, że stanowiła pełnoprawną Gminę Wyznaniową, podstawowym celem i zarazem warunkiem jej istnienia było posiadanie domu modlitwy, cmentarza, łaźni rytualnej. Powołanie wymienionych instytucji gminy wymagało odpowiedniego aktu (tj. zgody) ze strony władz miejskich, ewentualnie właściciela miasta.

Trudno dokładnie określić, kiedy Żydzi nieszawscy założyli własną gminę; w pierwszym bowiem okresie osadnictwa podlegali Gminie Wyznaniowej w Służewie¹¹. Jak podaje P.Burchard w pracy pt. „Pamiętki i zabytki kultury żydowskiej w Polsce” „...jeżeli w archiwach nie ma aktu założenia gminy, za datę jej powstania można najczęściej przyjąć rok założenia cmentarza”¹². Wychodząc z tego założenia, początki nieszawskiej Żydowskiej Gminy Wyznaniowej należy przypuszczalnie datować na lata dwudzieste XIX wieku. Również z pisma Komisarza Wojewódzkiego Delegatury w Obwodzie Kujawskim Województwa Mazowieckiego z 28 sierpnia 1824r. kierowanego do burmistrza m. Nieszawy dowiedzieć się można, że miejscowi Żydzi -

⁷ T. Dziki, op.cit., s.108.

⁸ Ibidem, s.130.

⁹ APW, AmN, sygn.13; sygn. 289.

¹⁰ APW, ANPOT, sygn. 628; S.Koźmiński, Słownik lekarzy polskich, b.m.w., 1888, s. 137.

¹¹ T. Kawski, Ludność żydowska na Kujawach wschodnich i ziemi dobrzyńskiej, w: Zapiski Kujawsko-Dobrzyńskiej, t.13: Mniejszości narodowe na Kujawach Wschodnich i w ziemi dobrzyńskiej, Włocławek 1999, s.161

¹² P. Burchard, Pamiętki i zabytki kultury żydowskiej w Polsce, Warszawa 1990, s.16

„oddawna zamieszkali obywatele miasta tutejszego”, do kasy miejskiej wpłacili 6 zł. celem opłaty za grunt pod mogiły; w 1819r. opłata ta wyniosła 30 zł.¹³

Ludność żydowska osiedlając się w Nieszawie, zapewne od pierwszych chwil pobytu czyniła starania zmierzające do zorganizowania i zapewnienia sobie podstawowych funkcji religijnych, czynionych przez gminę. Do spraw najważniejszych należało znalezienie odpowiedniego miejsca do modlitwy i miejsca pochówku zmarłych. Jak podaje w swojej pracy „Nieszawa w latach 1793-1918” - T.Dziki, początkowo Żydzi nieszawscy korzystali z wynajmowanego pomieszczenia, które służyło im do celów modlitewnych. Nie udało się dotąd ustalić adresu tego miejsca¹⁴.

W 1849r. została pobudowana w Nieszawie synagoga. Społeczność żydowska Nieszawy liczyła wtedy około 250 osób¹⁵. W sprawę budowy domu modlitwy mocno zaangażowany był jeden z nieszawskich Żydów – Goetz Kohn, który na potrzeby budowy wykupił cegły po byłym browarze¹⁶. Plan architektoniczny nieszawskiej synagogi sporządził znany wrocławski architekt

F. Tournelle, pełniący urząd architekta powiatowego; zaprojektowana przez niego świątynia nosiła cechy stylu neoklasycystycznego¹⁷. Od czasu wystawienia synagogi datuje się stałą obecność rabina; do roku 1914 odnotowano następujące osoby, pełniące tę funkcję: Mojżesz Toruński (do 1867r.), Salomon Schrejber (do 1871r.), Dawid Haltrecht (od 1871-1872r.), Jakub Majer Bron (do 1883r.), Hersz Aron Izraelowicz (do 1903r.-?) oraz Abram Rafał Sonabend (do 1914r.)¹⁸.

Nieszawska synagoga, fotografia z okresu międzywojennego.

Wystawiona przy ul. Toruńskiej (obecnie ul. Ciechocińska nr 5) synagoga była jedną z okazalszych budowli Nieszawy. Był to narożny budynek zbudowany na planie prostokąta (długości 27 i szerokości 18 łokci, wysokość – 10 łokci), murowany z cegły, kryty blaszanym dachem. Usytuowany szczytem do ulicy Toruńskiej. Centralna (szczytowa) ściana synagogi - jak każda tradycja judaistyczna - skierowana była na wschód, na Jerozolimę. Jak poświadczają zachowane zdjęcia nieszawskiej synagogi była ona otynkowana. Otwory okienne świątyni wyznaczone były na planie prostokąta, zwieńczone półkuliście. Fronton synagogi wykończony był tympanonem, mieszczącym okrągłe okienko. Zdobily ją boczne pilastry oraz profilowane gzymsy. Synagogę otaczało metalowe ogrodzenie na dość wysokiej, ceglanej podmurówce.

¹³ APW, AmN. sygn.9; R.Kabaciński, Opis Nieszawy z 1820 roku, Zapiski Kujawsko-Dobrzyńskie, Seria E, Wrocław 1985, s.208.

¹⁴ T. Dziki, op.cit., s.131

¹⁵ J. Sporny, Kronika Parafii św. Jadwigi w Nieszawie, napisana w związku z pięćsetną rocznicą kościoła parafialnego, do roku 1945, maszynopis z 1968r., s.103.

¹⁶ T. Dziki, op.cit., s.131.

¹⁷ K. Krynicki, Z powiatu nieszawskiego, Wisła, T. II, Warszawa 1897. s. 159.

¹⁸ T. Dziki, op.cit., s.132,133.

Układ wnętrza świątyni można odtworzyć przy pomocy ogólnego opisu żydowskich synagog oraz na podstawie wspomnień nieszawian, pamiętających jej wnętrze. Do synagogi wchodziło się idąc wzdłuż ściany południowej. Do pomieszczenia centralnego wiódł przedsionek, w którego lewym kącie znajdowało się wejście na galerię, przeznaczoną dla kobiet, dzieci i postronnych. W przedsionku znajdowały się duże, przeszkłone drzwi, wychodzące na salę modlitw. Centralne pomieszczenie synagogi – salę modlitw – wypełniały dwa rzędy drewnianych ławek.

W szczytowej, wschodniej ścianie znajdował się „ołtarz” (jak opisują go Polacy), czyli Aron ha-kodesz, ozdobna szafa w której Żydzi przechowywali Torę (był to spisany na zwojach Pięcioksiąg Starego Testamentu). W jej pobliżu wisiała flaga żydowska z Gwiazdą Dawida. We wspomnieniach zachowała się informacja o pulpicie - prawdopodobnie uproszczonej bimie¹⁹. Był to pulpit na którym umieszczano zwoje Tory podczas nabożeństw. Z tego miejsca mógł śpiewać kantor i stąd głoszone naukę. Jeden z mieszkańców Nieszawy, Polak, który pamięta wnętrze synagogi, określił ją jako „skromną”. Opierając się w tym przypadku tylko na wspomnieniach – prawdopodobnie nie posiadała zdobień ściennych.

W skład posesji zajmowanej przez synagogę nieszawską wchodziły jeszcze dwa pomieszczenia: budynek zajmowany przez rzezaka i jego rodzinę oraz budynek przeznaczony na bibliotekę i mykwę. Znajdowały się w zachodniej części działki. Przy domu rzezaka stała mała ubojnia²⁰. Mykwa służyła do rytualnej kąpieli, wymaganej w stosunku do kobiet i mężczyzn przez nakazy religijne judaizmu.

Biblioteka żydowska w Nieszawie stanowiła jeden z największych księgozbiorów własności gminy żydowskiej na Kujawach. Znajdowały się w niej książki autorów żydowskich, pisane w jidysz i po hebrajsku, a także bardzo duży zbiór książek autorów polskich, często o tematyce patriotycznej i narodowej. Być może w którymś z opisanych budynków mieściła się szkoła religijna dla chłopców – cheder. Tradycja nakazywała bowiem posyłanie na naukę religii już pięcioletnich chłopców. Nie jest jednak wiadome, gdzie w Nieszawie znajdował się cheder²¹.

Cmentarz żydowski w Nieszawie został założony w krótkim czasie po sprowadzeniu się Żydów do miasta. Nie można jednoznacznie określić daty jego powstania ze względu na brak precyzyjności zachowanych wzmianek na ten temat. Z pewnością jednak datą końcową przytaczaną jako czas założenia cmentarza żydowskiego, jest rok 1819²². Jak kaže tradycja żydowska, cmentarz założono poza miastem („poza granicami miasta żywych”). Znajdował się przy drodze na Przypust, na ul. Narutowicza i zajmował działkę nr 634. Obszar cmentarza wynosił 0,26 ha i miał kształt nieregularnego czworoboku²³. Obwiedziony był ceglany murem od strony północnej, południowej oraz od Wisły, natomiast tylna ściana ogrodzenia wykonana była z kamienia. Zachowało się zdjęcie, przedstawiające proces rozbiórki cmentarza żydowskiego wiosną 1941r. (może nawet 1942r.). Zdjęcie to jako jedyne znane dokumentuje wygląd tego miejsca.

W północno-wschodnim narożniku cmentarza usytuowany był murowany dom, w którym mieszkał dozorca. Nie wiadomo, kto pełnił tę posługę, zapamiętano jednak, że był to Polak. Od strony Wisły na teren cmentarza prowadziła brama, wykonana z kutego metalu. Nagrobki: macewy, pomniki, obeliski – wiele z nich wykonane było z marmuru, granitu, piaskowca. Macewy zdobiły napisy w języku hebrajskim oraz stylistyczne, graficzne rytzy. Świątliwość nagrobków świadczyła o zamożności nieszawskich Żydów, o trosce w uszanowaniu zmarłego, a jednocześnie była świadectwem ich przeszłości. Cmentarzami żydowskimi opiekowały się zazwyczaj stowarzyszenia charytatywne, zwane Bractwami Pogrzebowymi. Często pomagały rodzinie zmarłego przygotować pogrzeb, troszcząc się o wszystkie przewidziane prawem żydowskim czynności (obmycie, ubranie zmarłego, przygotowanie grobu, pochówek).

¹⁹ bima – podium w synagodze, z którego odczytuje się i prowadzi modły; umieszcza się ją albo na środku synagogi, albo pod ścianą (synagoga reformowana), naprzeciw aron ha-kodesz – jak prawdopodobnie było w Nieszawie

²⁰ W okresie międzywojennym dokonywano w niej wyłącznie rytualnego uboju drobiu.

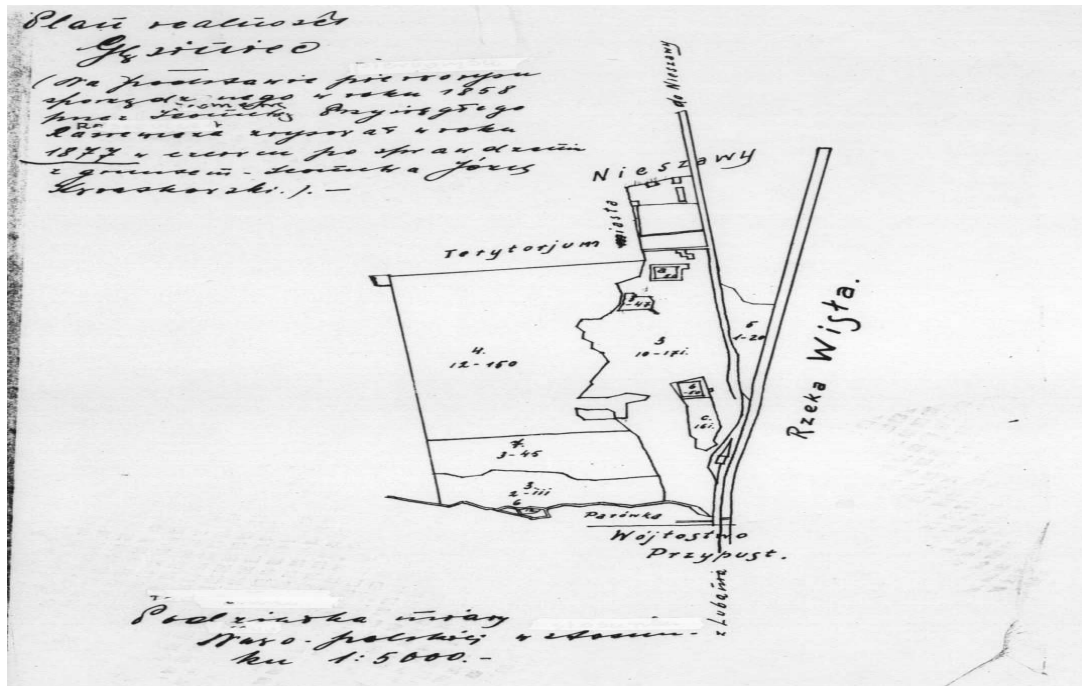
²¹ T. Dziki, op.cit., s.135-137. Autor, opierając się na kwerendzie źródeł w APW potwierdza istnienie w Nieszawie – w różnych latach wieku XIX -istnienie prywatnej szkoły żydowskiej, najprawdopodobniej właśnie religijnej; podaje także fakt istnienia takiej szkoły w latach 1913-1914.

²² R. Kabaciński, op.cit., s.208 „Plac za miastem zostaje; jest wydzierżawiony na cmentarz żydowski na czas od 1 stycznia 1819 do ostatniego grudnia 1849 za roczną opłatą złp.30”.

²³ Karta cmentarna Nieszawy, Nieszawa III /1992, Teczka Nr 188.

Nie są znane dokumenty potwierdzające istnienie takiego bractwa w Nieszawie, wiadomo jedynie, że co bogatsi Żydzi byli opodatkowani przez gminę, m.in. na poczet utrzymania obrzędów religijnych gminy, w tym i pochówków zmarłych²⁴.

Mapa dokumentująca rejestr pomiarowy z 1877r. sporządzona przez geometrę Józefa Kraskowskiego

Objaśnienie:

„Plac realności:

Gęsiniec

(Na podstawie pierworysu sporządzonego w roku 1858 przez Jeometrę Przysięgłego Rasiewiczza zrysował w roku 1877 w czerwcu po sprawdzeniu z gruntem (słowo nieczytelne) Jozef Kraskowski . -

(...)

b) cmentarz stozakonny, prętów kwadratowych* 50 – obecnie zajmuje prętów kwadratowych 97 – z osady czyściciela (rakarza miejskiego (?)) – J.M.) przybrano prętów kwadratowych 28, zatem z gruntu należącego do Z.Pniewskiego przybrano prętów kwadratowych 19.

Gęsiniec, dnia 8/21 czerwca 1877r. –

(-) Kraskowski

* pręt równał się 4 m 47 cm

Mapa w posiadaniu zbiorów WAP, Akta miasta Nieszawy.

Ludność żydowska XIX-wiecznej Nieszawy stanowiła wrośniętą w krajobraz miasta grupę, potrafiącą jednak zachować swą odrębność narodową i religijną. Nie niepokojeni pogromami czy prześladowaniami, mogli wieść spokojne życie, troszcząc się o swoje majątkości, rodziny,

²⁴ W zbiorach Muzeum Żydowskiego Instytutu Historycznego znajduje się rytualny grzebień Bractwa Pogrzebowego z Nieszawy; T.Dziki, op.cit., s.131.

znajomych. Wielu Żydów łączyły przyjazne stosunki z Polakami, wpływające nie tylko z kontaktów handlowych czy kupieckich. Z pewnością wielu z nich marzyło – jak Polacy – o wolnej Polsce, czując się przynależnymi do państwa, któremu naród żydowski wiele zawdzięczał w minionych wiekach.

Sytuacja Żydów nieszawskich zmieniła się w sposób zdecydowany w 1918 roku. Stali się wówczas, pierwszy raz w historii swego osiedlenia się w Nieszawie, obywatelami niepodległego państwa polskiego.

Wykaz ludności żydowskiej osiadłej w Nieszawie (1823r.)

Nr	Imię i nazwisko	Wiek	Zawód	Uwagi
1	Izaak Kohn, urodzony pod Toruniem	26 lat	handlarz towarem korzennym, suknem	mieszkał z rodziną w Prusach;
2	Ewa Kohn, urodzona pod Toruniem	24 lat		żona Izaaka;
3	Szaja Kohn, urodzony w Nieszawie	7 lat		syn Izaaka i Ewy;
4	Mindel Kohn, urodzona w Nieszawie	5 lat		córka Izaaka i Ewy;
5	Małka Kohn, urodzona w Nieszawie	3 lata		córka Izaaka i Ewy;
6	Reychel Kohn	1 rok		córka Izaaka i Ewy;
7	Gette March	22 lata	służąca	od 4 lat w Polsce/ w Nieszawie;
8	Marek Lanisberger, urodzony w Służewie	50 lat	faktor	od 13 lat mieszka w Nieszawie;
9	Merle Lanisberger	29 lat		żona Marka, od 13 lat mieszka w Nieszawie;
10	Nattan Lanisberger, urodzony w Nieszawie	11 lat		syn Marka i Merle;
11	Fajber Lanisberger, urodzony w Nieszawie	9 lat		syn Marka i Merle;
12	Leja Lanisberger, urodzona w Nieszawie	4 lata		córka Marka i Merle;
13	Michał Lanisberger, urodzony w Nieszawie	1 rok		syn Marka i Merle;

14	Hersz Toruński, urodzony w Toruniu	37 lat	szklarz	w Polsce/Nieszawie od 9 lat; żona Hersza, w Polsce/Nieszawie od 9 lat; syn Hersza i Getel;
15	Getle Toruńska, urodzona w Fordonie	23 lata		
16	Abram Toruński, urodzony w Nieszawie	7 lat		
17	Szloma Toruński, urodzony w Nieszawie	3 lata		
18	Abram Łęczycki, urodzony w Łęczycy	35 lat	rzezak	w Nieszawie od 4 lat; żona Abrama, w Nieszawie od 4lat; syn Abrama i Getli; syn Abrama i Getli;
19	Getla Łęczycka, urodzona w Osięcinach	25 lat		
20	Gabryel Łęczycki, urodzony w Osięcinach	9 lat		
21	Lewin Łęczycki, urodzony w Fordonie	4 lata		
22	Mozef Bydgoski, urodzony w Fordonie	50 lat	wyrobnik	w Nieszawie od 16 lat, zapowiadał wyprowadzenie się; żona Mozefa;
23	Ginendel Bydgoska, urodzona w Pomerania (Pomorze -?)	46 lat		
24	Hersz Barciński, urodzony w Służewie	30 lat	handel wełną korzenny,	od 20 lat w Nieszawie; żona Hersza, od 10 lat w Nieszawie; córka Hersza i Ester; syn Hersza i Ester; córka Hersza i Ester;
25	Ester Barcińska, urodzona w Służewie	27 lat		
26	Dorota Barcińska, urodzona w Nieszawie	7 lat		
27	Abram Barciński, urodzony w Nieszawie	4 lata		
28	Dyna Barcińska, urodzona w Nieszawie	2 lata		

29	Aleksander Kowalski, urodzony w Inowrocławiu	53 lata	handlarz towarami korzennymi	od 19 lat w Nieszawie;
30	Mendle Kowalska, urodzona w Inowrocławiu	46 lat		żona Aleksandra, od 19 lat w Nieszawie;
31	Rychel Kowalska, urodzona w Nieszawie	15 lat		córka Aleksandra i Mendel;
32	Lejbuś Kowalski, urodzony w Nieszawie	13 lat		syn Aleksandra i Mendel;
33	Jude Kowalski, urodzony w Nieszawie	9 lat		syn Aleksandra i Mendel;
34.	Leja Kowalska , urodzona w Nieszawie	6 lat		córka Aleksandra i Mendel;
35.	Abram Forduński, urodzony w Fordonie	54 lata	handel korzenny	w Nieszawie od 20 lat;
36.	Krendel Forduńska, urodzona w Fordonie	46 lat		żona Abrama, w Nieszawie od 20 lat;
37.	Hertz Forduński, urodzony w Nieszawie	13 lat		syn Abrama i Krendel;
38.	Mozef Forduński, urodzony w Nieszawie	11 lat		syn Abrama i Krendel;
39.	Salomon Forduński, urodzony w Nieszawie	8 lat		syn Abrama i Krendel;
40.	Henne Forduńska, urodzona w Nieszawie	6 lat		córka Abrama i Krendel;

41.	Józef Forduński, urodzony w Fordonie	35 lat	handel korzenny, trunkami zagranicznymi	w Nieszawie od 20 lat;
42.	Gołde Forduńska, urodzona w Fordonie	41 lat	handel galanterią	żona Józefa, w Nieszawie od 20 lat;
43.	Gitel Forduńska, urodzona w Nieszawie	16 lat		córka Józefa i Gołde;
44.	Hertz Forduński, urodzony w Nieszawie	13 lat		syn Józefa i Gołde;
45.	Rachel Forduńska, urodzona w Nieszawie	9 lat		córka Józefa i Gołde;
46.	Jakub Forduński, urodzony w Nieszawie	6 lat		syn Józefa i Gołde;
47.	Hinde Forduńska, urodzona w Nieszawie	4 lata		córka Józefa i Gołde;
48.	Blume Forduńska, urodzona w Nieszawie	1 rok		córka Józefa i Gołde;
49.	Kasper Dobrzyński, urodzony w Dulsku, pow. lipnowski	32 lata	handel	w Nieszawie od 4 lat;
50.	Gusia Dobrzyńska, urodzona w Służewie	23 lata		żona Kaspra, w Nieszawie od 4 lat;
51.	Joachim Poznański, urodzony w Kowalu	27 lat	handel kolonialny i galanteryjny	w Nieszawie od 5 lat;
52.	Rachela Poznańska, urodzona w Nieszawie	20 lat		żona Joachima, w Nieszawie od 20 lat;
53.	Małka Poznańska, urodzona w Nieszawie	7 lat		córka Joachima i Racheli;

54.	Jakub Cohn, urodzony w Fordonie	53 lata	handel zbożowy i trunkami zagranicznymi	w Nieszawie od 20 lat;
55.	Gołde Cohn, urodzona w Fordonie	43 lata		żona Jakuba, w Nieszawie od 20 lat;
56.	Wolf Cohn, urodzony w Nieszawie	16 lat		syn Jakuba i Gołdy;
57.	Szaja Cohn, urodzony w Nieszawie	7 lat		syn Jakuba i Gołdy;
58	Maier Cohn, urodzony w Fordonie	1 rok		syn Jakuba i Gołdy;
59.	Dawid Cohn, urodzony w Fordonie	76 lat		ojciec Jakuba, w Nieszawie od 20 lat;
60.	Maria Cohn, urodzona w Fordonie	64 lata	matka Jakuba, w Nieszawie od 20 lat;	
61.	Ester Kowalska, urodzona w Nieszawie	20 lat	służąca w domu Cohnów	w Nieszawie od 20 lat;
62.	Joachim Kujawski, urodzony w Brzeziu	35 lat	krawiec	w Nieszawie od 14 lat;
63.	Tajgiel Kujawska, urodzona w Warszawie	34 lata		żona Joachima, w Nieszawie od 14 lat;
64	Rachel Kujawska, urodzona w Nieszawie	10 lat		córka Joachima i Tajgiel;
65	Róża Kujawska, urodzona w Nieszawie	5 lat		córka Joachima i Tajgiel;
66	Bayle Kujawska, urodzona w Nieszawie	2 lata		corka Jochima i Tajgiel;
67	Hersz Szedgórski	36 lat	rzeźnik	w Nieszawie od 20 lat;
68	Haje Szedgórska, urodzona w Brześciu Kujawskim	29 lat		w Nieszawie od 20 lat;
69	Róża Szedgórska, urodzona w Nieszawie	5 lat		siostra Hersza ;
70	Karlina Szedgórska, urodzona w Nieszawie	2 lata		siostra Hersza;

71	Michał Krotoszyński, urodzony w Krotoszynie	51 lat	kuśnierz	od 20 lat w Nieszawie;
72	Golda Krotoszyńska, miejsce urodzenia – Prusy (?)	53 lata		żona Michała, od 20 lat w Nieszawie;
73	Chader Krotoszyńska, miejsce urodzenia – Prusy (?)	22 lata		córka Michała i Gołdy, w Nieszawie od 20 lat;
74	Mojsiek Krotoszyński, urodzony w Nieszawie	19 lat		syn Michała i Gołdy;
75	Azyk Krotoszyński, urodzony w Nieszawie	17 lat		syn Michała i Gołdy;
76	Dawid Krotoszyński, urodzony w Nieszawie	15 lat		syn Michała i Gołdy;
77	Majer Krotoszyński, urodzony w Nieszawie	6 lat		syn Michała i Gołdy;
78	Metyr Krotoszyński, urodzony w Nieszawie	4 lata		syn Michała i Gołdy;
79	Lewek Krotoszyński, urodzony w Nieszawie	1 rok		syn Michała i Gołdy;
80	Izrael Ebiński, miejsce urodzenia – Prusy (?)	69 lat	krawiec	od 20 lat w Nieszawie;
81	Gost Ebiński, urodzony w Nieszawie	13 lat		syn Izraela;
82	Hersz Ebiński, urodzony w Nieszawie	12 lat		syn Izraela;
83	Mosiek Ebiński, urodzony w Nieszawie	10 lat		syn Izraela;
84	Róża Ebińska, miejsce urodzenia – Prusy (?)	65 lat		krewna Izraela;
85	Dawid Służewski, urodzony w Służewie	32 lata	krawiec	od 14 lat w Nieszawie;
86	Chaja Służewska, urodzona w Czczewie,	31 lat		żona Dawida;
87	Blimbe Służewska, urodzona w Nieszawie	6 lat		córka Dawida i Chaji;
88	Szranke Służewski, urodzony w Nieszawie	4 lata		syn Dawida i Chaji;
89	Aron Służewski, urodzony w Nieszawie	1 rok		syn Dawida i Chaji;

90	Szymon Maydański, miejsce urodzenia – Prusy (?)	42 lata	krawiec	w Nieszawie od 20 lat;
91	Szandal Maydańska, miejsce urodzenia – Prusy (?)	29 lat		żona Szymona, w Nieszawie od 20 lat;
92	Rachela Maydańska, urodzona w Nieszawie	7 la		córka Szymona i Szandal;
93	Hana Maydańska, urodzona w Nieszawie	4 lata		córka Szymona i Szndal;
94	Fela Chwiżawska, miejsce urodzenia – Prusy (?)	62 lata		matka Szandal Maydańskiej, od 20 lat w Nieszawie;
95	Beniamin Lubawski, urodzony w Lubawie	25 lat 20 lat	introligator	w Nieszawie od 20 lat;
96	Jachet Lubawska, uodzona w Lubawie			żona Beniamina, w Nieszawie od 20 lat;
97	Maria Lubawska, urodzona w Nieszawie	1rok		córka Beniamina i Jachet;
98	Ester Lubawska, urodzona w Lubawie	45 lat		matka Beniamina, w Nieszawie od 20 lat;
99	Szayneke Lubawska, urodzona w Lubawie	41 lat		siostra Beniamina, w Nieszawie od 20 lat;
100	Kaszgel Templiński	38 lat	furman	w Nieszawie od 12 lat;
101	Sara Templińska, urodzona w Kowalu	23 lata		żona Kaszgela, w Nieszawie od 19 lat;
102	Ester Templińska, urodzona w Nieszawie	2 lata		córka Kaszgela i Sary;
103	Salomon Barciński, urodzony w Wagańcu Kujawskim	74 lata	handel wełną	w Nieszawie od 20 lat;
104	Szagne Barcińska, urodzona w Wagańcu Kujawskim	71 lat		żona Salomona, w Nieszawie od 20 lat;
105	Lewin Erenbert	40 lat	dróżnik	w Nieszawie od 4 lat;
106	Hane Erenbert, urodzona w Kowalu	30 lat		żona Lewina, w Nieszawie od 16 lat;
107	Tobe Erenbert, urodzona w Nieszawie	2 lata		córka Lewina i Hane;
108	Jakub Erenbert, urodzony w Nieszawie	1 rok		syn Lewina i Hane;

109	Ajzyk Jabłkowski, urodzony w Lubrańcu	38 lat	fabrykant płótna	w Nieszawie od 4 lat;
110	Berta Jabłkowska, urodzona w Fordonie	24 lat		żona Ajzyka, w Nieszawie od 8 lat;
111	Helena Jabłkowska, urodzona w Nieszawie	7 lat		córka Ajzyka i Berty;
112	Goldyna Jabłkowska urodzona w Nieszawie	4 lata		córka Ajzyka i Berty;
113	Brendel Jabłkowska, urodzona w Nieszawie	3 lata		córka Ajzyka i Berty;
114	Blume Jabłkowska, urodzona w Nieszawie	1 rok		córka Ajzyka i Berty;
115	Hersz Inowrocławski, urodzony w Inowrocławiu	58 lat	żebrak	w Nieszawie od 11 lat;
116	Ewa Inowrocławska, urodzona w Inowrocławiu	50 lat		żona Hersza, w Nieszawie od 11 lat;
117	Franciszka Inowrocławska, urodzona w miejscowości Hanomin /Prusy	21 lat		córka Hersza i Ewy, w Nieszawie od 11 lat;
118	Róża Inowrocławska, urodzona w miejscowości Hanomin/Prusy	19 lat		córka Hersza i Ewy, w Nieszawie od 11 lat;
119	Dawid Inowrocławski, urodzony w miejscowości Hanomin/Prusy	16 lat		syn Hersza i Ewy, w Nieszawie od 11 lat;
120	Jakób Marguliński, urodzony w miejscowości Margulin/Prusy	50 lat	krawiec	w Nieszawie od 20 lat;
121	Ester Margulińska, urodzona w miejscowości Margulin/Prusy	41		żona Jakóba, w Nieszawie od 20 lat;
122	Manuel Marguliński, urodzony w Nieszawie	14 lat		syn Jakóba i Ester;
123	Taube Margulińska, urodzona w Nieszawie	12 lat		córka Jakóba i Ester;
124	Genaniel Margulińska, urodzona w Nieszawie	9 lat		córka Jakóba i Ester;
125	Serol Margulińska, urodzona w Nieszawie	8 lat		córka Jakóba i Ester;
126	Abram Achędowski, miejsce urodzenia – Prusy (?)	76 lat	sługa bożnicy	w Nieszawie od 20 lat;
127	Haje Achędowska, miejsce urodzenia – Prusy (?)	61 lat		żona Abrama, w Nieszawie od 20 lat;

128	Hersz Lubawski, urodzony w Lubawie	35 lat	introligator	w Nieszawie od 20 lat; żona Hersza, w Nieszawie od 20 lat; syn Hersza i Szyczne;
129	Szyczne Lubawska, urodzona w Lubawie	42 lata		
130	Majrasz Lubawski, urodzony w Nieszawie	9 lat		
131	Zyman Lubawski, urodzony w Nieszawie	6 lat		
132	Dawid Lubawski, urodzony w Nieszawie	2 lata		
133	Maria Lubawska, urodzona w Nieszawie	2 lata		
134	Nauch Lubawski, urodzony w Nieszawie	1 rok		
135	Sara Aszer, urodzona w Gdańsku	55 lat	akuszerka	w Nieszawie od 8 lat